

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора філософських наук, професора

Борінштейна Євгена Руслановича

на дисертацію Ліпіна Миколи Вікторовича «Освіта і влада в соціально-культурних викликах інформаційного світу», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Дисертаційна робота М. В. Ліпіна є закінченим науковим дослідженням і присвячена аналізу особливостей існування концептів освіти і влади в умовах соціокультурних викликів сучасного інформаційного світу, що є безумовно актуальним в аспекті формування нових відносин у онлайн-суспільстві.

Обравши предметом дисертаційного дослідження видозміни розвитку людської суб'єктності в умовах сучасних трансформацій влади й освіти, дисертант означив досить цілісний, логічно-структурований особистісний погляд на суспільно-політичні, соціокультурні, людиноцентричні процеси, які відбуваються в сучасному світі.

Можемо констатувати, що автором дисертаційної роботи розкрито мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження відповідно до вимог спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. По своїй суті вони є логічними.

Вирішення конкретних задач сприяло досягненню мети, зумовило й підтвердило наукову новизну отриманих результатів, яка полягає в тому, що вперше в українській соціально-філософській думці здійснено комплексне дослідження особливостей соціокультурної трансформації в Україні, що дозволило дослідити позитивні та негативні фактори розвитку сучасного українського суспільства в умовах соціокультурної трансформації, зазначити нове співвідношення соціального і культурного як нерозчленовану єдність, яка

виражається у всеохопленості соціального культурним, «просякнутості» і «вбудованості» культурного в соціальне.

Підтверджено особистий внесок здобувача, який полягає не тільки у соціально-філософському аналізі проблеми розвитку сучасної освіти в контексті влади та політичних відносин, але й у поглибленні категорій «освіта» і «влада» в параметрах сучасної інформаційно-цифрової реальності, експлікації та систематизації основних концепцій освіти та влади, тощо.

Осмишуючи широке проблемне поле взаємовідносин освіти і влади в системній площині інформаційного суспільства, М. В. Ліпін визначив наукову новизну дослідження, ввівши у сучасний український соціально-філософський дискурс системне бачення синергії феноменів освіти і влади у контексті індивідуального буття людини, розвитку її творчої складової як фундаменту існування людини в сучасному інформаційному світі. Приваблює у новизні визначення статусу мислення як головної мети освіти. Вдало аналізуються перспективи розвитку рефлексивного мислення щодо необхідності трансформації взаємовідносин вчителя і учня згідно буття у ціннісних смислах свободи, відповідальності й відкритості.

Добре розкрито теоретико-методологічну базу дослідження підкреслюючи підґрунтя розгляду освіти та влади у соціально-філософській площині в соціокультурному контексті. Так, на с. 39 дисертант відмічає, що влада є формою соціального буття, та саме вона формує уявлення людини про щастя, свободу, істину та добро. Тобто, влада за допомогою освіти, активно використовуючи первинну соціалізацію, може вкрай суттєво вплинути на усі форми її (людини – Є.Б.) буття. І не тільки може, а й впливає за допомогою освітянських процесів з урахуванням формування ціннісної системи суспільстві. Але будь-якої державі потрібно сформувати людину та суспільство успіху, де краще не є ворогом хорошого, а продукує креативні якості особистості. Тому не можу не погодитись з М. В. Ліпіним, який відмічає, що прогрес і застосування наявних знань, залежать від ефективності та ціни доступу до них (с. 67). Тобто, йдеться про максимальний доступ до

освіти, у тому й числі у її вершині – вищій школі. На жаль, так відбувається, що вища освіта в українському суспільстві сьогодення може перетворитися з буденної речі на Монблан. А це невірний шлях до суспільства успіху. Тому ця робота і така важлива, що може внести свою цеглинку у стіну поширення значення статусу вищої освіти завдяки ціннісним прагненням влади. Саме тому й є значущим об'єктивність знання у новій соціокультурній реальності, де вона виступає універсальним інструментом соціального пізнання (с. 76).

Але для цього необхідно використовувати постмодерністську модель існування віртуальної реальності у сучасному суспільстві, що й робить дисертант. Що й надає можливість більш продуктивно аналізувати сутність соціокультурних змін у сучасному світі, формувати волю не тільки до влади, але й до нової соціокультурної творчості та продукування нових соціальних ідей у світі інформаційної культури.

Характер соціокультурних змін, що відбуваються за відсутністю моральних складових, диктує особливе ставлення до роботи, оскільки суспільство опинилося в ситуації ціннісного та культурного вакууму, коли система попередніх цінностей та ідеалів зруйнована, а нові цінності та ідеали – ще не сформувалися. Тому важливим є підрозділ 2.2 «Людиноцентризм освіти vs викликам антропоцентризму», де йдеться про принцип людиноцентризму (антропоцентризму) як основу формування гуманістичної людини. Саме цей принцип, як справедливо визначає М. В. Ліпін, є новою парадигмою освіти (с. 111). Особливо, на мій погляд, це стосується сфери культури, де відбулась зміна структури культурних пріоритетів, що, в свою чергу, викликало нові соціальні перетворення, які є по своє суті флуктуаційними. Тому важливо повернути увагу до аналізу формування людиноцентричної ідеології, її впливу на функціонування соціальних інститутів.

Сучасне суспільство, що трансформується, існує синхронно відповідно до різних парадигм: традиційних, модерних і постмодерних, постіндустріальних, інформаційних, тощо. Це позначається на багатьох

аспектах життя суспільства, в тому числі у сфері освіти. Як вірно підкреслює автор дисертації, освіта по своїй суті є емерджентною системою (підрозділ 3.2), що потребує у влади логічного мислення, логічного плану дій стосовно впровадженню нових технологій у освіті. В іншому варіанті – це безглузда трата зусиль, грошей і часу. Тому й спроби трансформувати освітній простір за допомогою людиноцентризму не можуть бути досягнутими без використання логіки в освітянському процесі (с. 187). Система освіти інтегрує і структурує здобутки, результати суспільного розвитку, закріплює історичний досвід життєдіяльності суспільства і одночасно вона не тільки є скарбницею соціального досвіду, але стає значною дієвою частиною суспільних змін. Тому, у представленій до захисту роботі характер соціальних змін визначається своєрідністю культурного потенціалу суспільства.

Цінністю роботи М. В. Ліпіна є аналіз у соціально-філософській площині особливості соціальних образів освіти в атракторах невизначеності (четвертий розділ). Саме атрактори невизначеності продукують нові форми освітянської діяльності, пошук нових можливостей впровадження освіти в системне ціннісно-орієнтаційне поле суспільства. Тому важливим є дослідження перспектив трансформації освіти (підрозділ 4.1) за допомогою работ зарубіжних науковців З. Баумана, Е. Валлерстайна, Е. Гідденса, Ю. Харарі та інших і сучасних українських вчених В. Г. Кременя, М.Д. Култаєвої, В. О. Тарана, М. І. Романенко та інших. Саме тут у дусі соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства, розглядаються дискусії про роль культури у системі людського буття. Можу погодитись з висновком автора у цьому підрозділі, до якого він прийшов у тому числі завдяки роботам свого консультанта – відомого науковця В.В. Ільїна, що економічне мислення *homo economicus* постає на передній план (с. 241).

Дисертант приділяє увагу проблемі «практики виробництва еліти у формулах влади і освіти» (підрозділ 4.2). На думку М. В. Ліпіна, «питання про еліту є спробою розв'язати проблему самоідентичності людини» (с. 245). Слід

погодитись також з думкою автора, що питання еліти є дуже важливим для України. Тим більше, що роль еліти, на мою думку, є визначною при формуванні сучасного суспільства успіху, яке є неможливим без домінування освіти.

Особливої уваги заслуговує п'ятий розділ дисертаційної роботи «Контроверзи інновації і творчості в семіозисі інформаціональних структур» де досліджуються модуси інновації, трансгресії та нігілізму в сучасному інформаційному суспільстві.

Взагалі, на мою думку, інформаційно-культурний простір Інтернет стоїть перед необхідністю ширшого включення освіти та освітянської діяльності в нього, що й дозволить зробити Інтернет такою складовою освіти, яка в значній мірі буде визначати її статус у суспільстві. Однак відкритість Інтернету і безцензурна свобода розміщення в ньому будь-якої інформації породжує загрозу перетворення його на спотворену модель культури і суспільства, його потреб і способів задоволення. Тим більше, що практично більшість інновацій в той чи іншій мірі пов'язана з Інтернетом.

Оскільки характер використання Інтернету опосередковується і детермінується рівнем культури його користувачів, а він, як відомо, у більшості є досить низьким, то виникає велика соціально-культурна проблема зростаючої загрози впливу негативних сторін Інтернету на стан культури суспільства. Тобто, існує необхідність не тільки в реалізації моніторингу характеру використання і культурного впливу на користувачів, але і в розробці власне особливої галузі соціальної філософії, комп'ютерної інтернетної культури, соціології культури, та педагогіки використання Інтернету, впровадження спеціальних навчальних практичних курсів в навчальних закладах. Тому важливим є підрозділ 5.2 «Трансгресивні модуси культури в комунікаційному образі життя», в якому зосереджено увагу на творчості, креативності та мисленнєвої діяльності в нових умовах розвитку людського буття. Тим більше, що «що відкрита комунікація виробників і споживачів знань є передумовою їх продукування та відтворення» (с. 320).

Необхідно звернути увагу товариства на «креативи та морфологію нігілізму», що заявлені у підрозділі 5.3. М. В. Ліпін справедливо стверджує, що освіта може стати засобом запобігання нігілізму, але тільки у тому випадку, коли вона не пристосовується до сучасності, а містить «в собі сутнісну співпричетність несвоєчасному в сучасності» (с. 345).

Зміст автореферату відповідає основним висновкам дисертації.

Дисертація М. В. Ліпіна є самостійною роботою, що містить сукупність науково обґрунтованих результатів і положень, висунутих автором для публічного захисту, характеризується внутрішньою логікою, демонструє високий рівень ерудиції автора в галузі філософського знання.

Одночасно, при у цілому позитивній оцінці роботи, деякі моменти викликають зауваження, які, більшою мірою є питаннями, маючими дискусійний характер:

1. Ні у вступі, ні у в першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження дискурсів влади та освіти» м. В. Ліпін не називає соціокультурний підхід, хоча, судячи з тексту дисертації, він є одним з основних. Це дещо нівелює значимість дослідження. До того ж, автор, на мій погляд, декілька вільно поводить з теоретико-методологічною базою дослідження, називаючи ряд методів і підходів у вступі (с. 24, 25), використовуючи, але не називаючи їх в роботі та не аналізуючи саму сутність методів і підходів, які він використовує. Наприклад, «методи контимінаційної і постнекласичної раціональності», «історико-генетичний метод», «метод герменевтики» (с.25).

2. Хоча понятійна база дослідження досить детально розроблена, проте, на мій погляд, недостатньо уваги приділено ключовим словам дослідження та їх роз'ясненню. Йдеться, наприклад, про такі категорії, як «соціально-культурний хронотоп», «топоси освіти», «семіозис інформаційних структур». Було б доречно, якщо б автор дав їх визначення у процесі захисту.

3. У підрозділі 1.2 ретельно аналізується значення освіти на протязі століть. Однак, як мені здається, недостатньо уваги приділено розвитку освіти

у ХХ-ХХІ століттях, та особливостям розвитку освіти в українському суспільстві.

4. На с. 102 М. В. Ліпін зазначає: «Таким чином, критичне, творче мислення для того, щоб бути дійсно мисленням, а не просто зацікавленим у досягненні власного інтересу критиканством...». Тобто, він ототожнює критичне і творче мислення, що є різними речами. Бо критичне мислення є здатністю аналізувати інформацію з позиції логіки і особистісного підходу. А творче мислення – це різновид мислення, що створює принципово нові продукти (як дана дисертаційна робота) в результаті своєї діяльності.

5. На с. 247 дисертант пише: «... для України, де постійно ведеться дискусія стосовно еліти, відбувається її періодична зміна». Як мені здається, саме проблема України в тому, що за останні двадцять років ніякої зміни еліти не відбувається. Констатуємо дивну річ: практично на кожних виборах народ голосує за зміну еліти, але ніякої зміни не спостерігається. Є своєрідна трансформація, коли одна і та ж еліта, змінюючи прапори, іноді на зовсім протилежні, знову приходить до влади.

6. Протягом всієї роботи Микола Вікторович Ліпін апелює до українського суспільства, але в роботі не має жодного підрозділу, присвяченого саме Україні. На моє враження це тільки б прикрасило дослідження, тим більше, що підрозділи 2.2, 5.1 відображають переважно інноваційні точки зору українських вчених.

Проте, перераховані питання, що вимагають конкретизації деяких моментів, не знижують теоретичної і практичної значущості роботи в цілому.

Дисертація М. В. Ліпіна є самостійною завершеною науковою роботою. Мова та стиль дослідження відповідають необхідним вимогам, зміст роботи відповідає паспорту спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Дисертація відповідає наказу МОН від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», та пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету

Міністрів від 24.07.2013 №567, а її автор заслуговує присудження вченого ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент,

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, соціології та
менеджменту соціокультурної діяльності
Державного закладу «Південноукраїнський
Національний університет імені
К. Д. Ушинського»

Є. Р. Борінштейн

